

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI FITONIM KOMPONENTLI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARIDA DESKRIPTIV TARJIMA MASALALARI

*Zohidova Sevvara A'zamjon qizi,
Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti tayanch doktoranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada matnning yoki iboraning asl ma'nosini saqlagan holda, uning kontekstual va madaniy nuanslarini izohlab, kengroq tushuntirib tarjima qilish jarayoni hisoblangan deskriptiv tarjima masalalari bayo I turli misollar bilan keltirilgan. Bu turdagi tarjima muayyan iboraning yoki so'zning asl tildagi ma'nosini to'g'ri va aniq ifodalay olmagan holatlarda yoki iboraning ma'nosi faqatgina ma'lum bir madaniyat kontekstida tushunarli bo'lganda qo'llanilishi tadqiq etilgan.

Tayanch so'zlar: Deskriptiv tarjima, izohli tarjima, madaniy kontekst, morfologik farq, leksik tarkib, obrazlilik va semantik moslik, qisman frazeologik ekvivalentlar.

ПРОБЛЕМЫ ОПИСАТЕЛЬНОГО ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ФИТОНИМНЫМИ КОМПОНЕНТАМИ АНГЛИЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ

*Зохидова Севара Аъзамжоновна,
Докторант Ташкентского института текстильной и легкой
промышленности*

Аннотация: В данной статье на различных примерах представлены проблемы описательного перевода, которые рассматривают процесс перевода с сохранением исходного смысла текста или фразы, объяснением его контекстуальных и культурных нюансов. Этот вид перевода используется в ситуациях, когда значение определенной фразы или слова на языке оригинала не может быть правильно и ясно выражено или когда значение фразы понятно только в контексте определенной культуры.

Ключевые слова: Описательный перевод, интерпретационный перевод, культурный контекст, морфологическое различие, лексическое содержание, образно-семантическая совместимость, частичные фразеологические эквиваленты.

DESCRIPTIVE TRANSLATION PROBLEMS IN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH PHYTONIME COMPONENTS OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

*Zohidova Sevvara Azamjonovna,
Doctoral student of the Tashkent Institute of Textile and Light Industry*

Abstract: In this article, the problems of descriptive translation, which are considered the process of translation, while preserving the original meaning of the text or phrase, explaining its contextual and cultural nuances, are presented with various examples. This type of translation is used in situations where the meaning of a certain phrase or word in the original language cannot be correctly and clearly expressed, or when the meaning of the phrase is understandable only in the context of a certain culture.

Key words: Descriptive translation, interpretive translation, cultural context, morphological difference, lexical content, imagery and semantic compatibility, partial phraseological equivalents.

Deskriptiv tarjima matnning kontekstini, ma'no nuancesini va madaniy aloqalarni tushuntiradi. Asl matnning mazmuni va ma'nosini saqlashga harakat qilinadi, lekin aniq tarjima orqali emas, balki tushuntirish orqali ifodalanadi. Turli madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni izohlab, matnning o'quvchi tomonidan to'g'ri qabul qilinishini ta'minlaydi.

Deskriptiv tarjima ko'pincha izohli tarjima deb ham ataladi, chunki u matnning ma'nosini izohlab beradi.

Masalan, ingliz tilida: «It's raining cats and dogs».

So'zma-so'z tarjima: «Mushuklar va itlar yog'moqda».

Deskriptiv tarjima: «Juda kuchli yomg'ir yog'moqda».

«It's raining cats and dogs» iborasi ingliz tilida kuchli yomg'ir yog'ayotganini ifodalaydi, lekin bu ibora boshqa tillarga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda ma'nosini yo'qotishi mumkin. Shu sababli, deskriptiv tarjima yordamida bu iboraning ma'nosi kengroq tushuntiriladi [1].

O'zbek tilida: «Elga kulgi bo'ldi».

So'zma-so'z tarjima: «He became a laughter for the people».

Deskriptiv tarjima: «He became the subject of ridicule among people».

«Elga kulgi bo'ldi» iborasi o'zbek tilida kimnidir kulgili vaziyatda qoldirib, u haqida gap-so'z bo'lishini ifodalaydi. Ingliz tilida bu iboraning to'g'ridan-to'g'ri tarjimasi ma'no yo'qotishi mumkin, shuning uchun deskriptiv tarjima orqali izohlash maqsadga muvofiq.

Deskriptiv tarjima niqo'llash sabablari haqida so'z borganda, shunita'kidlash joizki, har bir til va madaniyatda faqat shu madaniyat uchun xos bo'lgan iboralar mavjud. Bu iboralarni boshqa tilga tarjima qilishda ularning asl ma'nosini yo'qotmaslik uchun deskriptiv tarjima ishlatiladi.

Ba'zi iboralar yoki matnlar bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkin. Deskriptiv tarjima bu noaniqliklarni bartaraf etishda yordam beradi. Asl matnning kontekstual nuanslari va mazmuni aniqroq va tushunarliroq ifodalanishi kerak bo'lgan hollarda deskriptiv tarjima ishlatiladi [2].

Deskriptiv tarjima matnning asl ma'nosini izohlash orqali ifodalaydigan tarjima usulidir. Bu turdagi tarjima madaniy tafovutlarni yengishga, kontekstual nuanceslarni tushuntirishga va ma'noni to'liq ifodalashga yordam beradi. Deskriptiv tarjima tarjimonning mahorati va til va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni tushunishini talab qiladi. Ushbu usul tarjimonlarga o'z ishlarida matnlarning aniq va to'g'ri tarjimasini ta'minlash imkoniyatini beradi.

Masalan, «A heart of oak» frazeologik birligi ingliz tilida «jasur, mard odam» ma'nosida qo'llaniladi. Bu ibora odamning matonatli, kuchli va jasur xarakterini ifodalaydi. Ushbu iboraning deskriptiv tarjimasini tahlil qilib, uni kengroq tushuntirishga harakat qilamiz.

Ingliz tilida «A Heart of Oak» iborasining ma'nosi: «A heart of oak» iborasi ingliz tilida kimningdir juda jasur, matonatli va chidamli ekanligini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu ibora o'sha odamning qiyinchiliklarga dosh beruvchi, o'z so'zida turuvchi va ishonchli ekanligini anglatadi.

Bu ibora «oak» (eman) daraxtining kuchi va chidamliligi bilan bog'liq. Eman daraxti qattiq va mustahkam bo'lgani uchun qadimdan jasorat va matonat ramzi hisoblanadi. Shu sababli, «a heart of oak» iborasi odatda insonning qat'iyat va jasoratini ifodalaydi.

«A heart of oak»: iborasining deskriptiv tarjimasini:

«He has a heart of oak» - «U o'zining jasorat va matonati bilan ajralib turadi, qiyinchiliklarga bardosh bera oladigan va og'ir vaziyatlarda ham mustahkam turadigan odamdur.»

O'zbek tilidagi muqobili: «Jasur, mard odam»:

Deskriptiv tarjima: «U juda jasur va mard odam, hech qanday qiyinchilik uni sindira olmaydi, u har doim o‘z so‘zida turadi va boshqalarga ishonch bag‘ishlaydi».

Ingliz Tilida: Misol:

«In the face of danger, he showed that he had a heart of oak.»

Deskriptiv tarjima: «U xavf qarshisida o‘zining jasorati va qat‘iyatini namoyon etdi, hech qanday qo‘rquv uni ortga tortolmadi, u o‘ziga va boshqalarga ilhom manbai bo‘ldi».

«Her heart of oak led her to success despite all obstacles.»

Deskriptiv tarjima: «Uning jasorati va chidamliligi barcha to‘siqlarga qaramay uni muvaffaqiyatga olib bordi, u har bir qiyinchilikni yengib o‘tdi».

Deskriptiv tarjima uchun yana bir nechta misollarni tahlilini berib o‘tamiz: Ingliz tilidagi «A snake in the grass» frazeologik birligi ingliz tilida biror kishining xiyonatkor yoki ishonchsiz ekanligini ifodalash uchun ishlatiladi. [3]. Bu ibora yashirin xavf yoki xiyonatni ifodalashda qo‘llaniladi. Ushbu iboraning ingliz tilida qanday qo‘llanilishini va o‘zbek tilidagi muqobilini deskriptiv tarjima nuqtai nazaridan tahlil qilamiz.

Ingliz tilidagi «A Snake in the Grass» iborasi ma‘nosi:»A snake in the grass» - ko‘zga tashlanmaydigan, yashirin xiyonatkor yoki ishonchsiz kishi. Bu ibora kimgadir ishonib, lekin u kishi aslida zarar yetkazadigan, xiyonatkor ekanligini anglatadi.

Bu ibora qadimgi davrlardan kelib chiqqan bo‘lib, «grass» (o‘t) orasida yashiringan ilon kabi yashirin xavf va xiyonatni ifodalaydi. Ilon ko‘pincha xavf va xiyonatning ramzi sifatida ishlatilgan.

Ingliz Tilidagi Iboraning Deskriptiv Tarjimasi:»A snake in the grass»:

Deskriptiv tarjima: «U ko‘zga tashlanmaydigan xiyonatkor odam, boshqalarga zarar yetkazish uchun yashirin niyat bilan harakat qiladi. Uning buzuvchi niyatlari faqatgina vaziyat keskinlashganda namoyon bo‘ladi.»

O‘zbek Tilidagi Muqobili:

«Yashirin xiyonatkor»

Deskriptiv tarjima: «Bu kishi ko‘rinishda yaxshi, lekin aslida ich-ichidan boshqalarga zarar yetkazishni niyat qilgan, xiyonatkor inson. Unga ishonish qiyin, chunki u o‘zini juda yaxshi ko‘rsatishga urinsa-da, aslida niyatlari yaxshi emas.»

Masalan, ingliz tilida:

«He seemed friendly, but he was a snake in the grass, waiting for the right moment to betray us».

«U do‘stona ko‘rinsa-da, aslida yashirin xiyonatkor edi, bizni xiyonat qilish uchun qulay fursat kutmoqda edi.»

«An apple-pie bed» iborasi ingliz tilida turli sabablarga ko‘ra tushuncha bergan holda, to‘g‘ri tushunib bo‘lmaydigan, o‘xshashligi bilan chalg‘itadigan va odamni o‘ziga jalb qiladigan, ammo qulay bo‘lmagan to‘shakni ifodalaydi. Bu ibora odatda hazil yoki chalg‘itish maqsadida ishlatiladi. Quyida ushbu iboraning ingliz tilidagi qo‘llanilishi va o‘zbek tilidagi muqobilini deskriptiv tarjima nuqtai nazaridan tahlil qilamiz.

«An apple-pie bed» - chalg‘itadigan yoki ko‘rinishida qulay tuyulgan, ammo amalda noqulay va chalkash to‘shak. Odatda bu ibora bolalar o‘yinlarida yoki do‘stona hazillarda ishlatiladi.

Ushbu ibora ingliz tilidagi «apple-pie order» iborasidan kelib chiqqan bo‘lib, tartib va ozodalikni ifodalaydi. Ammo, «an apple-pie bed» iborasida bu tartibning teskari ma‘noda ishlatilishi, ya‘ni to‘shakni atayin chalkash qilib qo‘yish nazarda tutiladi.

«An apple-pie bed»:

Deskriptiv tarjima: «Bu to‘shak chiroyli va qulay tuyulishi mumkin, lekin amalda to‘g‘ri yoyilmagan va uxlash uchun noqulay. U odatda chalg‘itish yoki hazil maqsadida shunday yasalgan bo‘ladi.»

O'zbek Tilidagi Muqobili:

«Chalg'ituvchi savol»

Deskriptiv tarjima: «Bu savol tashqi ko'rinishda juda tartibli tuyulishi mumkin, lekin aslida u xato yasalgan. Bu savol odatda kimnidir chalg'itish yoki kulgi qilish uchun shunday tayyorlangan.»

Masalan, ingliz tilida:

«The children made an apple-pie bed for their older brother as a prank.»

Deskriptiv tarjima: «Bolalar katta akasiga hazil uchun chalg'ituvchi savol tayyorlashdi. Savol tartibli ko'ringani bilan, amalda u noto'g'rituzilgan edi.»

Misol:

«After a long day, he was frustrated to find an apple-pie bed waiting for him.»

Deskriptiv tarjima: «Uzoq kundan so'ng, u savolning chiroyli, lekin chalg'ituvchi va noqulay holda tuzilganini payqab asabiylashdi.»

O'zbek tilida:

«Uning do'stlari hazillashib, unga chalg'ituvchi savol tayyorlashdi.»

«An apple-pie bed» iborasi ingliz tilida chalg'ituvchi yoki tartibsiz qilib yotqizilgan to'shakni ifodalaydi. Deskriptiv tarjima orqali bu iboraning ma'nosini kengroq tushuntirish mumkin, chunki bunda iboraning nafaqat leksik ma'nosi, balki uning obrazli va kontekstual ma'nolari ham ochib beriladi. O'zbek tilida bu ibora «chalg'ituvchi savol» deb tarjima qilinadi, va deskriptiv tarjima yordamida uning mazmuni yanada aniqroq ifodalanadi.

«Apples and oranges» iborasi ingliz tilida ikki narsa yoki ikki kishi butunlay turli bo'lgan vaziyatlarni ifodalash uchun ishlatiladi. Bu ibora ikki narsaning taqqoslanmasligini, ularning har jihatdan bir-biridan farq qilishini anglatadi. Ushbu iboraning ingliz tilidagi qo'llanilishi va o'zbek tilidagi muqobilini deskriptiv tarjima nuqtai nazaridan tahlil qilamiz.

Ingliz tilida «Apples and Oranges» iborasi ma'nosi:

«Apples and oranges» - ikki narsa yoki kishi o'zaro taqqoslanmaydigan darajada farqli ekanligini ifodalaydi. Bu ibora bir xil ko'rinadigan, ammo aslida har jihatdan turlicha bo'lgan narsalarni taqqoslashga urinishni ifodalashda qo'llaniladi.

Ushbu ibora oddiy mevalar - olma va apelsin - orqali turli xususiyatlarga ega narsalarni taqqoslashning befoydaligini ifodalaydi. Olma va apelsin bir-biridan rang, ta'm, tuzilish va boshqa ko'plab jihatlar bo'yicha farq qiladi. [4].

Ingliz tilidagi iboraning deskriptiv tarjimasi:

«Apples and oranges»:

«Bu ibora ikki narsaning o'xshash emasligini va ularni taqqoslashning noto'g'ri ekanligini anglatadi. Ular o'z xususiyatlari, vazifalari va maqsadlari bo'yicha bir-biridan butunlay farq qiladi.»

O'zbek Tilidagi Muqobili:

«Har xil, turli xil»

Deskriptiv tarjima: «Bu ibora ikki narsaning yoki kishining bir-biridan butunlay farq qilishini anglatadi. Ularning har biri o'ziga xos va boshqa biri bilan taqqoslanmaslik darajasida turli xususiyatlarga ega.»

Masalan, ingliz tilida:

«You can't compare a bicycle to a car; it's like comparing apples and oranges.»

Deskriptiv tarjima: «Velosipedni mashina bilan taqqoslash noto'g'ri, chunki ular bir-biridan butunlay farqli transport vositalari bo'lib, xususiyatlari va foydalanish maqsadlari ham boshqacha.»

«Trying to compare art and science is like comparing apples and oranges.»

Deskriptiv tarjima: «San'atni ilm-fan bilan taqqoslash befoydali, chunki ularning har

biri o‘z maqsadi va metodologiyasiga ega bo‘lgan butunlay turli sohalar.»

Masalan, o‘zbek tilida:

«Kitobni va filmni taqqoslash - bu ikki turli xil narsalarni solishtirishdir.»

Deskriptiv tarjima: «Kitob va film o‘zaro taqqoslanmaydigan darajada farqli, chunki biri matn orqali hikoya qiladi, ikkinchisi esa vizual obrazlar orqali.»

«Yosh bolani va katta yoshdagiinsonni taqqoslash - bu olma va apelsin kabi turli narsalarni solishtirishga o‘xshaydi.»

Deskriptiv tarjima: «Yosh bola va katta odamning tajriba, bilim va dunyoqarashlari butunlay boshqacha, shuning uchun ularni taqqoslash befoyda.»

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozimki, Fitonim komponentli FBning tillararo mosliklarini o‘rganish faqat frazeologizmlarning struktura-grammatik tuzilishi va ma’no komponentlarini bilishni emas, balki milliy-madaniy xususiyatlar, adabiy asarlar, asl manbalar, ya’ni frazeologizm obrazining shakllanishiga asos bo‘lgan ekstralingvistik vaziyatni tushunishni ham talab qiladi. Tadqiqot natijalari chog‘ishtirilayotgan tillar mikrosistemalarida ko‘plab o‘xshash xususiyatlar mavjudligini ko‘rsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии, 1963.

Zohidova S.A. Similar and dissimilar features of proverbs and sayings related to plant. France international scientific-online conference: “Scientific approach to the modern education system» Part 8 5th October collections of scientific works Paris 2022

Зохидова С.А. Сопоставительный анализ фразеологических единиц с фитонимами в английском, русском и узбекском языках. Муғаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў № 5/2 - 2022 жыл ISSN 2181-7138 Илимий-методикалық журнал.

Zohidova S.A. Fitonim komponentli frazeologik birliklarning semantik tadqiqi. Urganch davlat universiteti. Ilm sarchashmalari. Ilmiy-nazariy, metodik jurnal5/1-son(may 2024) ISSN 2010-6246